

Довженко без гриму: листи, спогади, архівні знахідки / Упоряд. і коментарі Віри Агеєвої і Сергія Тримбача. — К. : КОМОРА, 2014. — 472 с.

Дослідження життєпису О. П. Довженка в Україні ще з радянських часів перетворилося на своєрідний науковий ритуал. Монументальність у формуванні образу видатного кіномитця майже не залишала місця для рефлексій про його особистість. У кращому разі з нього ліпили подобу «В. Леніна українського кіно», який в особистому та й у творчому житті тільки й займався тим, що «ходив по калюжах, аби розгледіти у них зорі».

У роки незалежності з'явилася інша, проте не менш неприваблива риса: у пошуках псевдосенсацій особистісні переживання митця, його роздуми і стосунки з друзями, колегами, членами родини часом ставали частиною поширюваних у ЗМІ пліток, необґрунтованих гіпотез і бездоказових тверджень. Публікація архівних матеріалів (інколи без наукових коментарів і роз'яснень для читача) часом здійснювалася так, аби з О. П. Довженка на догоду кон'юнктурі створювали образ чи то як «співця сталінізму», чи як, навпаки, підпільного борця з комунізмом.

Не менш негативними видаються публікації у наукових фахових виданнях де-факто публіцистичних статей про сімейні стосунки О. Довженка і Ю. Солнцевої та начебто її подружні зради, порпання у брудній білизні оперативних розробок НКВС стосовно великого кінорежисера з метою

друку ганебних доносів з його спальні. Все це подається під соусом фальшивої «наукової новизни», впровадження в обіг «щойно віднайдених» архівних матеріалів.

Парадоксально, але, аналізуючи тематичний доробок останнього часу, розумієш, що, на жаль, в Україні залишається обмаль праць, які б глибоко та всебічно відкрили читачеві не лише грані таланту О. П. Довженка, а й його особистий світ, а також характери людей з найближчого оточення, котрі впливали на вчинки та події у житті кінорежисера. Книга, авторами-упорядниками якої виступили відомі дослідники В. Агеєва та С. Тримбач, є, певною мірою, нетиповою для фахової Довженкіани. Це — не класична наукова біографія О. П. Довженка, однією з прикладів якої є, приміром, праця В. Марочка (*Марочко В. Зачарований Десною: історичний портрет Олександра Довженка* / В. І. Марочко. — К. : Києво-Могилянська академія, 2006. — 285 с.), але водночас і не є збіркою архівних документів з авторським коментарем, котрі видавалися вітчизняними кінознавцями (наприклад: *Безручко О. В. Олександр Довженко: розсекречені документи спецслужб* / О. В. Безручко. — К. : Сучасний письменник, 2008. — 232 с.). По суті, читач має справу з колажем, складеним зі статей самих упорядників, а також спогадів рід-

них і колег Олександра Петровича по мистецькому цеху, низки архівних документів та унікального опису помешкання режисера, складеного фундатором і багаторічним директором Музею Національної кіностудії художніх фільмів імені О. Довженка, видатним українським кінознавцем Т. Дерев'янко.

Що відразу впадає у вічі у цій книзі — людяність у зображенні О. П. Довженка. Читач знайомиться з митцем крізь призму людських пристрастей, що пронизали життєвий шлях кінорежисера. Нещасливе кохання до В. Крилової і складні стосунки Ю. Солнцевої з земляками режисера, великий талант митця й інтриги творчого середовища, дружба з «вождем усіх народів» і розчарування суспільним устроєм у СРСР, психологічний синдром «загубленого таланту» і безсмертні твори, що увійшли у світову кіноспадщину, — все це показує, з одного боку, масштаб особистості видатного українця, а з іншого — неоднозначність його світосприйняття, в якому суміщалися доброта і деспотизм, відданість і жорсткість, самоповага і самокритика тощо.

Нинішня книжка В. Агеєвої і С. Тримбача нагадала нам знаменитий оскароносний фільм режисера М. Формана «Амадей» (1984), в якому, серед іншого, осмислювався феномен творчої геніальності людини через її психологію і ставлення до генія його оточення. М. Форман, як відомо, зобразив великого австрійського композитора як кумедну, ексцентричну та значною мірою байдужу до зовнішніх атрибутів визнання особистість. Шок від відсутності манер та незносної поведінки В. А. Моцарта у придворних вельмож поглиблювався захватом від музики, що її вони чули, а також заздрістю низки колеґ, які розуміли всю велич божественного задуму у його музичних варіаціях і ницість власних творчих потуг. За сюжетом В. Моцартові було потрібно

визнання не задля самозамилування, а для того, аби отримати роботу. Великий композитор, до речі як і О. Довженко, теж побоювався, що він «безталанний», а тому його творчість не зрозуміють, забувши й про самого автора. Побоювання прожити життя «марно» — ось що, ймовірно, викликало у серцях двох геніїв тривогу.

«Форманівський» підхід у нинішньому виданні В. Агеєвої та С. Тримбача є тим більш вдалим, бо серед іншого дає змогу реконструювати деталі біографії кінорежисера, котрі до останнього часу викликали жваву дискусію. Наприклад, питання про спадкоємця (сина) О. П. Довженка доволі детально і неупереджено аналізує С. Тримбач (с. 45-46). Читач зможе відчути дух епохи соцреалізму, знайомлячись із критикою щодо кінокартини «Земля» (с. 196-198). Про тугу видатного режисера за Україною у післявоєнні роки пише В. Агеєва (с. 405). Поліфонічність образу О. П. Довженка наголошується публікацією мемуарів, щоденників і нотаток Ю. Солнцевої, М. Сидоркіна, П. Масохи, В. Іванова та інш.

Слід також відзначити турботу авторів про своїх читачів: у примітках подається коротка біографія кожної людини, прізвище якої згадується на сторінках видання; у низці документів зберігається орфографія оригіналу; науковий коментар супроводжує архівні документи та мемуарні публікації; ретельно відібрані фотографії до тексту.

Книжка В. Агеєвої та С. Тримбача, безперечно, не може розкрити усі грані таланту О. П. Довженка та висвітлити обставини різних його вчинків. Але це — один із перших вдалих кроків до гуманізації образу видатного митця, впровадження сучасних європейських наукових стандартів у сферу аналізу біографій видатних особистостей. Важливо, аби подібні дослідження у царині кінознавства були продовжені.

Андрій ДОРОШЕНКО